

HAL
open science

( )

Anatoliy Kostruba

► **To cite this version:**

Anatoliy Kostruba. - 60 , 10, pp.199-209. hal-02546520 ( ). , 2011,

HAL Id: hal-02546520

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02546520>

Submitted on 29 Apr 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 17414-6184ПР

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:

04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17-21
Тел.: 0 (44) 537-51-00

Головний редактор:

Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПРН України

E-mail: info@pravoua.com.ua

Відповідальний секретар:

Давиденко О. М.

Відповідно до рішення
Президії Вищої атестаційної комісії України
(постанова від 10 лютого 2010 року № 1-05/1)
журнал «Право України» внесено до переліку
фахових видань у галузі юридичних наук

ЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України

ВИДАВЕЦЬ

© Редакція журналу «Право України»

10/2011

МЕХАНІЗМ ПРАВОПРИПИНЕННЯ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ (ЦИВІЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

А. КОСТРУБА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного і трудового права
(Таврійський національний університет
ім. В. І. Вернадського)*

Правоприпиняюча властивість юридичних фактів на сьогодні є малодослідженим питанням у загальній теорії права взагалі й у галузі цивільного права зокрема. Попередники, які працювали на цій ниві наукових знань, присвячували увагу лише окремим формам правоприпинення й підставам припинення прав і обов'язків, як, наприклад, підстави припинення речових прав чи зобов'язань. Проте теоретична сторона правоприпиняючого юридичного факту в аспекті його місця в механізмі правового регулювання майнових відносин залишилася поза увагою юристів-науковців. Ця обставина зумовлює необхідність проведення наукового дослідження, предметом якого й має стати правоприпиняюча властивість юридичного факту й можливість її існування в аспекті класифікації всіх юридичних фактів.

Теоретичну базу дослідження становлять праці таких видатних вчених у галузі права, як М. Агаркова, В. Балдіної, А. Завального, О. Іоффе, В. Ісакова, В. Даниліна, С. Реутова, Г. Кикотя, О. Красавчикова, В. Чернадчука та ін.

© А. Коструба, 2011

Метою статті є визначення можливості існування правоприпиняючої властивості юридичних фактів в аспекті їх поділу на дії й події та їх форм, а також з'ясування особливостей юридичних фактів, які мають наслідком припинення прав, обов'язків або правовідносин.

Зокрема, дії поділяються на правомірні й неправомірні [5, 30]. Фактично це критерій, який поділяє дії з точки зору їх відповідності приписам норм цивільного права [9, 113]. Правомірні дії відповідають імперативам юридичних норм і в них виражена правомірність (з погляду чинного законодавства) поведінки [5, 30]. Можна сказати, що дотримання юридичних норм — це дотримання того методу, яким врегульовані суспільні відносини. Якщо нормативний припис забороняє щось робити, то правомірною поведінкою у цьому випадку буде бездіяльність. Якщо припис змушує щось робити, то дотримання — вчинення дій, передбачених приписом. Водночас значення юридичних фактів у правозастосовній діяльності можна підкреслити з огляду на можливість урегулювання деяких відносин основ-

ними, загальними методами, зокрема загальнодозвільним і конкретнодозвільним. Важливим для правозастосування, наприклад, буде доведення в суді, що особа вчиняла дії в межах цивільних правовідносин, зміст яких відповідає загальному принципу — дозволено те, що прямо не заборонено законом. У публічних галузях права прикладом може бути доведення неправомірних дій як юридичних фактів, зокрема якщо посадова особа вчинила такі дії, які прямо не дозволені їй нормативно-правовим актом. Отже, як правило, юридичні спори, що виникають між учасниками цивільно-правових відносин, базуються на неправильному тлумаченні юридичних фактів. Більше того, доведення тих чи інших властивостей юридичних фактів і є предметом доказування. Дуже поширеними є спори, в яких сторони доводять у суді наявність або відсутність «правоприпиняючої» властивості тих чи інших фактів і намагаються трактувати одні й ті ж норми права з точки зору її можливостей до встановлення права або його припинення. Як приклад можна навести справу, в якій особа уклала договір на асоційоване членство у споживчому товаристві й сплатила суму всіх необхідних коштів за договором для виконання статутних завдань, а саме будівництво будинку. Будівництво зупинилося, квартиру позивачці не надають, оскільки вона (квартира) не завершена. Позивачка просить суд розірвати договір асоційованого членства у зв'язку з невиконанням відповідачем умов договору й неможливістю надати їй житло у встановлені строки [3]. З точки зору юридичних фактів обставина бездіяльності товариства й подальше унеможливлення завершити об'єкт будівництва у строк є правоприпиняючим юридичним фактом як

обставина, що свідчить про порушення умов договору. У цьому випадку цей факт знаходить свою реалізацію в діях особи, спрямованих на припинення договірних відносин; але особа могла й не скористатися ним, а точніше, не встановити його в суді. Можна сказати, що суд підтверджує існування правоприпиняючого юридичного факту, а не встановлює його, оскільки не може творити право, а лише застосовує його.

Це ще раз дає змогу підкреслити значення юридичних фактів для всієї юриспруденції та їх фундаментальне становище в науці й практиці. Проте повертаючись до правомірних дій, важливо також зазначити, що досліджуючи правочини в радянському цивільному праві, професор М. Агарков класифікував правомірні дії на: 1) дії, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин (правочини); 2) дії, що констатують певні факти, які мають юридичне значення незалежно від того, чи спрямовані ці дії на ті наслідки, які з ними пов'язує закон; 3) дії, що утворюють вказані в законі об'єктивовані результати, які мають господарське чи культурне значення. Ця точка зору була розкритикована О. Красавчиковим, який вважав, що наведена класифікація «страждає тим недоліком, що вона не має єдиної ознаки для розмежування». На думку О. Красавчикова, правомірні юридичні дії мають бути розмежовані на підставі такої ознаки розмежування, як спрямованість волі особи. Тому слід розрізняти юридичні акти і юридичні вчинки [9, 113–114]. На нашу думку, можна погодитися з О. Красавчиковим щодо недосконалості висунутої М. Агарковим класифікації, проте важко погодитися з тим, що навіть при її «великогабаритності» в аспекті загального поділу

юридичних фактів на підставі єдиного критерію вона не має права на життя. А тому, взявши за основу теорію О. Красавчикова, ми не заперечуємо можливості використати результати наукового пошуку М. Агаркова при більш універсальному і масштабному підході до юридичних фактів.

Що стосується протиправних дій, то це такі дії, які суперечать правовим приписам, завдають шкоди інтересам суспільства і держави [4, 347]. До неправомірних дій належать правопорушення і делікти.

У підручнику «Цивільне право України» 2003 р. за редакцією Є. Харитонова і Н. Саніахметової зазначається: «Неправомірні дії (правопорушення, делікти) як юридичний факт цивільного права характерні тим, що можуть бути лише такими, які створюють правовідносини; у деяких випадках — такими, що змінюють їх, або такими, що перешкоджають виникненню правовідносин, але ніколи не бувають такими, що припиняють правовідносини, або такими, що поновлюють права і обов'язки» [13, 79]. З таким твердженням, вважаємо, важко погодитися. Звісно, що протиправні дії як юридичні факти мають своїм наслідком виникнення деліктних правовідносин або правовідносин з відшкодування шкоди, але водночас такі протиправні дії як, наприклад, знищення речі її невласником просто не можуть не припинити відносини власності. У цьому полягає подвійна природа правоприпиняючих юридичних фактів. Факт знищення речі припиняє абсолютні відносини власності та припиняє юридичний зв'язок власника речі з самою річчю. Водночас він стимулює виникнення відносин з відшкодування шкоди. Таким чином, це правоприпиняючий юридичний факт регресивно-прогресивного характеру.

Можна сказати, що такий факт «переключає» або «перенаправляє» юридичний зв'язок і змінює його характер, а фактично припиняє одні правовідносини і стимулює виникнення інших. До знищення речі юридичний зв'язок існував між власником та всіма іншими особами, які в силу абсолютного правовідношення мали своїм обов'язком не заважати власнику здійснювати свої правомочності щодо речі. Після знищення речі цей зв'язок змінив свій характер з абстрактного (абсолютного) на конкретний (відносний), а також змінив зміст правовідносин з відносин власності на відносини з відшкодування завданої шкоди. У зв'язку з такими змінами виникають правовідносини нового типу і змісту і припиняють своє існування ті, які існували до правопорушення. Тому ми не погоджуємося з думкою Є. Харитонова і Н. Саніахметової щодо неможливості неправомірних дій як юридичних фактів припиняти правовідносини.

Аналізуючи правомірні та неправомірні дії, Г. Кикоть влучно зазначив: «Значення цього розподілу полягає в тому, що воно охоплює дві певною мірою протилежні сфери правової дійсності. З одного боку — договори, деякі адміністративні акти, пов'язані з «нормальними» правовими відносинами, з другого боку — проступки, злочини, що викликають виникнення охоронних правовідносин. При скептичному ставленні до юридичних класифікацій не можна не бачити тут досягнення юридичної думки, що, абстрагуючись, охопила єдиною класифікацією юридичні факти» [5, 30].

Правомірні дії поділяються на:

- 1) юридичні акти;
- 2) юридичні вчинки [4, 347; 5, 30; 13, 79; 9, 114].

Юридичними актами є дії, спрямовані на досягнення правового результату.

тату. Проводячи юридичні акти, громадяни, державні органи й інші суб'єкти цілеспрямовано створюють, змінюють, припиняють правовідносини для себе або для інших суб'єктів [5, 30].

Під юридичними актами можна розуміти й дію особи, що спрямована на рух конкретного правовідношення.

Юридичні акти, на думку О. Красавчикова, належать до тих дій, в яких особа керується заздалегідь поставленою метою. Постановка мети потребує наявності певних передумов психологічного порядку — стремління, бажань. Вибір основного й головного з численних бажань і спонукань здійснюється за посередництвом вольового акту. Останній опосередковується свідомістю. Звідси, на думку О. Красавчикова, випливає, що воля, перед тим як їй бути виявленою, має, як правило, в якості передумови свідоме рішення, в якому полягає вибір бажаного і можливого [9, 114–115]. Тому перед тим як діяти особа певним чином уявляє собі результат своєї дії й обирає модель поведінки, яка складається з конкретних дій. Так, будучи свідомим вольовим актом дія, спрямована на розірвання договору, буде вважатися правоприпиняючим юридичним фактом. У такому разі основна властивість юридичного акту визначається волею суб'єкта, який уявляє результат у вигляді виникнення, зміни чи припинення прав, обирає засоби досягнення мети і діє для її реалізації. Саме на цьому етапі важливу роль відіграє вибір бажаного і можливого, про що казав О. Красавчиков.

Характерним є те, що свідомо діяльність людини, розрахована на досягнення поставленої мети, передбачає також урахування правових зв'язків, які виникають відповідно до правових актів на підставі юридичних фактів [2, 378]. Для підкреслення

суб'єктивного визначення властивостей правоприпиняючих юридичних фактів слід наголосити, по-перше, на тому, що багато в чому саме суб'єктивне ставлення особи до бажаного результату визначає і характер її дії. Зокрема, дії особи, спрямовані на розірвання договору, з самого початку будуть мати «правоприпиняючий» характер. А по-друге, у складному вольовому акті «правоприпинення» характерне для декількох етапів дії. Так, етапами складного вольового акту є: 1) спонукання до здійснення вольового акту; 2) уявлення мети дії; 3) уявлення засобів, необхідних для досягнення наміченої мети; 4) намір здійснити певну дію; 5) рішення виконати дію; 6) вольове зусилля, пов'язане з «боротьбою» мотивів, тобто протиставленням особистих позицій людини; 7) прийняття рішення — визначення лінії поведінки в ситуації невизначеності дій, які за певних умов можуть привести до бажаного результату; 8) виконання дії та його поточне коректування [7, 34]. Вже на другому етапі особа уявляє мету, до якої буде рухатися. І всі подальші етапи вольової дії спрямовуються виключно на досягнення цієї мети. Водночас слід пам'ятати, що між вольовою дією, яка є наслідком суб'єктивного зусилля особи і яка у свідомості людини відображається як мета, є причинний зв'язок, у який можуть втрутитися інші обставини, що не залежать від особи або які остання не врахувала, що, у свою чергу, може призвести до того, що мета не буде досягнутою.

У зв'язку з цим виокремлюють прямий і опосередкований причинний зв'язок. При прямому причинному зв'язку причина викликає наслідок, а при опосередкованому наслідок настає в силу дії причини на певний проміжний об'єкт. Можна сказати, що

при опосередкованому зв'язку наслідок першої причини є причиною для другого наслідку. Так, воля особи, спрямована на припинення правовідносин, не завжди реалізується в межах схеми «причина — наслідок». Іноді такий зв'язок ускладнюється ще одним елементом. І тоді схема виглядає так: причина — наслідок (причина) — наслідок.

Водночас слід зазначити, що через різні причини особа може не усвідомлювати додаткові властивості або подвійний характер юридичних фактів. Зокрема, вона може не врахувати можливості припинення права власності й виникнення відносин з відшкодування шкоди однією дією, як правило, неправомірною.

Залежно від характеристики суб'єктів, що вчиняють дії, юридичні акти можуть бути поділені на:

а) акти суб'єктів приватного права (правочини). Правочин (різновидом якого є договір) — основний вид правомірних дій суб'єктів приватного права;

б) акти суб'єктів публічного права (акти цивільного законодавства, адміністративні акти, судові акти — рішення, постанови, ухвали тощо) [13, 79]. Юридична наука також розглядає юридичні акти, поділяючи їх на акти юридичної спрямованості, — індивідуальні адміністративні акти та дії посадових осіб, органів, організацій, спрямовані на досягнення певного юридичного результату, й акти неюридичної спрямованості — які викликають правові наслідки незалежно від того, були вони спрямовані на досягнення цих наслідків чи ні [8, 112].

Юридичний вчинок може бути визначений як дія, що тягне за собою юридичний наслідок, незалежно від того, чи були ці дії спрямовані на наслідки, що ними (в силу норм пра-

ва) називаються, чи ні [9, 114]. Вчинки викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи ні суб'єкт їхнє правове значення, бажав чи не бажав їх настання. Значна частина правомірних вчинків породжується матеріально-предметною діяльністю людей (виробництвом, споживанням матеріальних благ, створенням творів літератури і мистецтва, відкриттями і винаходами тощо) [5, 30]. Ще М. Агарков у своїй праці «Понятіе сделки по советскому гражданскому праву», проводячи розмежування між правочином і юридичним вчинком, дійшов висновку про наявність певного виду дій, для яких притаманна така ознака. «Ці дії призводять до юридичних наслідків, якщо вони створюють певний, визначений у законі об'єктивований результат. До таких належить створення літературного, художнього, музичного чи наукового твору, винахід, технічне вдосконалення тощо. До цих дій відносять також добровільну діяльність у чужому інтересі, так зване *negotiorum gestio* (спірно). Оскільки закон пов'язує в цьому випадку настання юридичного ефекту з досягненням певного об'єктивованого результату, питання про дієздатність не має значення. Придумування вірша створює авторське право незалежно від того, чи усвідомлював автор значення своїх дій. Винахід створює для винахідника відповідні права, навіть якщо він не досяг цивільного повноліття» [1, 352–353]. Саме ці дії можна віднести до юридичних вчинків. Проте дуже важко навести приклади правоприпиняючих правомірних юридичних вчинків, і це пояснюється їх конструкцією, яка ускладнюється суб'єктивним фактором волі. Прикладом може бути знищення власної речі з необережності, проте не за посередництвом рефлекторних дій,

які перебувають поза волею, а тому і поза діями в поділі юридичних фактів.

Водночас не все так просто і зрозуміло з правомірними діями в цивільному праві. Досліджуючи правомірні дії та їх форми, ми визначили, що юридичні вчинки викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи ні суб'єкт їх правове значення, бажав чи не бажав їх настання. У той час як юридичні акти — це дії, спрямовані на досягнення правового результату [4, 347]. Проте, якщо вважати, що вольовою дією є дія, в якій людина свідомо прагне до досягнення цілей, то можна стверджувати, що юридичні вчинки перебувають поза волею суб'єкта і поза його свідомістю, а тому вони принципово не можуть належати до дій як юридичних фактів і не можуть бути формою правомірних дій, бо є подіями за визначенням.

Якщо говорити про правовий акт, то тут все зрозуміло, можна лише додати, що С. Алексєєв ще в 1966 р. сформулював три значення останнього, й одне значення серед них було виявлення волі, тобто акт як такий (правомірна дія). Пізніше, у 1982 р., вчений запропонував відредаговане і вдосконалене визначення терміна «правовий акт». Одне з трьох значень було те, що правовий акт — це дія (поведінка), як правило, правомірна, тобто юридичний факт, який є підставою тих чи інших правових наслідків [11, 4].

Що стосується юридичних вчинків, то для розуміння їх місця у класифікації юридичних фактів необхідно дослідити їх з точки зору вольових актів.

Як вже зазначалося, одним з критеріїв для класифікації юридичних фактів є воля особи. За цим критерієм всі юридичні факти поділяються на дії та події. Правомірні дії, у свою чергу, за моментом спрямованості волі на

юридичні наслідки розпадаються на: юридичні акти і юридичні вчинки [9, 83]. При цьому можемо констатувати, що елемент волі має бути присутнім в усій подальшій класифікації юридичних фактів — дій, бо інакше така класифікація не буде системною і матиме в основі одразу декілька критеріїв, що може призвести до внутрішніх суперечностей. Якщо зробити акцент на тому, що вчинки викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи не усвідомлював суб'єкт їх правове значення, то звідси випливає, що в деяких випадках особа не усвідомлює «правове значення» своїх дій, при цьому вони все ж таки належать до дій, а не до подій. У такому випадку виникає два взаємозалежні питання: а) чи всі особи можуть усвідомлювати «правове значення» своїх дій? б) чи можна говорити про те, що певні дії особи, яка усвідомлювала їх правове значення, належатимуть до юридичних вчинків, а не до юридичних актів?

З цього приводу можна констатувати таке. Щодо першого питання, то правильно і точно усвідомлювати правове значення своїх дій у змозі лише особа, яка має відповідні знання у сфері права або має досвід, який підказує їй, що певні її дії призведуть до того чи іншого правового наслідку. При цьому в першому випадку особа, знаючи норми права, може прогнозувати юридичні наслідки у більш широкому вигляді, а досвід не завжди служить добру службу, оскільки норми права змінюються і, відповідно, у різні часи викликають різні наслідки. Тому важко уявити, що хоча б третина населення нашої держави при вчиненні певних дій може точно і правильно оцінити юридичне значення своїх дій. Крім того, правова система нашої держави шляхом встановлення різних презумпцій надає право юридичної оцін-

ки явищ реальної дійсності лише спеціальним суб'єктам (на практиці — державним органам).

Щодо другого питання — у цьому випадку, на нашу думку, виникає певна неточність, яка виходить за межі вольового елементу, закладеного в основу наведеної нами класифікації юридичних фактів. Річ у тім, що воля розуміється як здатність здійснювати свідомі дії. Вольова дія водночас розуміється як дія, спрямована на досягнення певного результату. А тому, якщо особа спрямовує свою дію на досягнення певного результату, то вона прогнозує наслідки, хоча не юридичні, але фактичні, бо в іншому випадку така дія буде здійснюватися несвідомо. І якщо підтримати концепцію неусвідомлення юридичних наслідків, то виходить, що юридичні вчинки виглядають як дія зі складним вольовим елементом. Особа усвідомлює фактичний результат своєї дії й при цьому не усвідомлює юридичний її бік. Водночас відсутність усвідомлення юридичних наслідків своєї діяльності виключає волю. Виходить, що юридичними вчинками можуть бути дії, щодо яких особа усвідомлює фактичні їх наслідки, але не усвідомлює юридичні. Тому можна стверджувати, що юридичний вчинок перебуває на межі об'єктивної дійсності та суб'єктивного усвідомлення. Юридичним фактом є збігання діяння особи з правовою моделлю, закріпленою в нормі права, що і має юридичне значення. Юридичний вчинок по своїй суті є дією, правові наслідки якої особа (суб'єктивно) не усвідомлює, але вона перебуває в юридичному полі й ця дія збігається з моделлю, закріпленою в нормі права, а тому є юридичним фактом.

Таким чином, у поділі правомірних дій на акти і вчинки юридичний критерій є додатковим, оскільки воля що-

до юридичних наслідків не є визначальною обставиною у класифікації. Юридичний критерій у цьому випадку є оцінюючим, за його допомогою оцінюється те чи інше діяння з точки зору права, правової дійсності. Такий висновок підтверджується навіть тим, що в основу класифікації (при поділі на дії та події) закладений критерій волі, щодо самого діяння, — відбувається воно з волі суб'єкта чи незалежно від його волі. Проте при розмежуванні правомірних дій закладається подвійний критерій. Воля щодо фактичних наслідків і воля щодо юридичних наслідків дії. Також, на нашу думку, значення слів «не усвідомлює юридичні наслідки своєї дії» слід тлумачити як неможливість особи через певні обставини правильно і точно зрозуміти ці правові наслідки. Проте часткове усвідомлення може бути присутнім. Це пояснюється уявленням особи про добро і зло, честь, справедливість, і якщо норми права базуються на цих загальноприйнятих моральних уявленнях, то можна стверджувати, що особа може принаймні частково «здогадуватися» про те, чи є це діяння правомірним і які наслідки воно може викликати. Такі юридичні вчинки вважаються діями лише в силу вольового відношення особи до дії, а не до наслідку, бо за відношенням до юридичних наслідків вони більш схожі на події. Тому слід враховувати викладене вище при використанні поділу юридичних фактів, проведеного О. Красавчиковим [9]. Наведені форми юридичних вчинків дуже тісно пов'язані з необхідним та випадковим юридичним зв'язком. Л. Донська, досліджуючи проблему причинного зв'язку в цивільному праві, дійшла висновку, що здебільшого причинний зв'язок не є коротким і очевидним, що вкладається у схему «причина — наслі-

док». Взаємодія причин і наслідків ускладнюється внаслідок залежності причин та наслідків і чисельності зв'язків між ними. Випадкові причинні зв'язки також є закономірними. Але внаслідок чисельності причин, що вчинили так званий випадковий наслідок, людина не здатна збагнути весь найскладніший комплекс причин, тоді говорять, що причинний зв'язок є випадковим [2, 377].

У зв'язку з цим юридичні акти та юридичні вчинки за вольовою характеристикою і психічним ставленням особи до наслідків можна ототожнити з умислом і змішаною формою вини у кримінальному праві [10, 156–162, 170–173]. Хоча в цивільному праві не використовуються ці поняття, але наразі така аналогія є просто необхідною для визначення психічного ставлення особи до наслідків і для з'ясування суті досліджуваних юридичних фактів. Юридичні акти в цивільному праві є дії особи, які вчиняються з прямим умислом, тобто це таке психічне ставлення особи до діяння, за якого вона усвідомлює характер свого діяння, передбачає його юридичні наслідки і бажає їх настання. Юридичними вчинками є дії, за яких особа: усвідомлює характер свого діяння, передбачає його фактичні наслідки і хоча не бажає, але свідомо припускає їх настання; б) усвідомлює характер свого діяння, передбачає його фактичні наслідки і бажає їх настання, при цьому вона не передбачає можливих юридичних наслідків. Можливість чи неможливість передбачення юридичних наслідків у цьому випадку не має значення, оскільки юридичні наслідки виникають унаслідок норми права, а не бажання особи.

Прикладом юридичного вчинку може бути діяння, що підпадає під дію норми п. 3 ч. 1 ст. 248 ЦК України, яка

з-поміж підстав припинення представництва за довіреністю визначає відмову представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю [12]. За таких обставин представник може не відмовлятися від довіреності як такої, проте його відмова від вчинення дій, визначених довіреністю, наприклад, якщо він вважає дії такими, що не відповідають правомірності останньої, є підставою припинення представництва. Психічне ставлення представника до фактичних дій визначає його небажання діяти, що повністю контролюється свідомістю. Проте правові наслідки він може не передбачати взагалі або байдуже ставитися до них. У будь-якому разі юридичні наслідки — припинення відносин представництва — будуть залежати не від його волі, а від волі особи, яку представляють. Іншим прикладом правоприпиняючих правомірних дій є виконання зобов'язання в повному обсязі. Таке виконання обома сторонами припиняє правовідносини між ними поза їх волю. Зокрема, належне виконання договору припиняє права та обов'язки, передбачені ним. Навіть якщо сторони бажають його продовжити, вони мають укласти новий договір, бо за посередництвом попереднього юридичний зв'язок між ними припинився. Винятком може бути продовження договору на тих самих умовах, якщо це передбачено ним або в силу дії норми права. Так, ст. 764 ЦК України передбачає: «Якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором» [12].

Повертаючись до класифікації, а саме до поділу дій на правомірні та неправомірні, слід зазначити, що непра-

вмірні дії, як ми вже зазначали вище, це ті дії, які порушують суспільний порядок, норми права і завдають шкоди інтересам суспільства. У цивільному праві це різного роду делікти. У наукових дослідженнях класифікацію продовжують і виокремлюють такі види: за ступенем суспільної небезпеки — проступки і злочини; за суб'єктами — дії індивідів, організацій; за галузями — карні, адміністративні, цивільні, трудові; за формою провини — навмисні, необережні; за мотивами — корисливі, хуліганські [5, 31].

Таким чином, юридичні факти, будучи обставинами дійсності, сприяють виникненню, зміні та припиненню прав, обов'язків та правовідносин. Юридичні факти тісно пов'язані з нормами права, бо знаходять свій правовий вимір у них і з правовідносинами, виникнення і зміну яких стимулюють. Саме тому юридичні факти в механізмі правового регулювання виконують свою роль — забезпечують виникнення, зміну і припинення правових відносин. Вони створюють перехід від загальної моделі прав і обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретної, що втілюється у правовідносини. Однак у різних галузях права реалізація цієї головної функції залежить від специфіки інших юридичних фактів відповідної галузі права, що має враховуватися у правотворчій та правозастосовній діяльності. Відмінності в галузевому відображенні юридичних фактів дають змогу по-різному визначати їх місце в механізмі правового регулювання, що певним чином має зазначатись у відповідних нормах законодавства та у процесі локального нормативного регулювання [6, 9–10].

З наведеного вище також можна зробити висновок, що правоприпиняючі юридичні факти можуть розглядатися в декількох аспектах. Ми назвали

принаймні два. Це власне юридичні факти, спрямовані на припинення прав, обов'язків і правовідносин, та властивість певних життєвих обставин, які знайшли своє відображення в моделях, закріплених у нормах права. До цього можна додати, що правоприпинення можна розглядати як мету — кінцевий результат свідомої вольової дії особи, а також як засіб досягнення мети, яка має правозмінюючий чи правоприпиняючий характер. У другому сенсі правоприпинення є проміжною ланкою між причиною та наслідком.

Враховуючи наведене вище можна констатувати, що правоприпиняючі юридичні факти можуть мати як форму дій, так і подій. Права можуть припинятися як внаслідок вольових дій особи (розірвання договору, відмова від виконання зобов'язання, знищення речі, укладення договорів, спрямованих на відчуження майна тощо), так і незалежно від її волі (стихийні лиха, які мають наслідком припинення договірних відносин, знищення і пошкодження речей тощо). Правомірні дії особи як правоприпиняючі юридичні факти можуть виражатися як в актах, які мають за мету припинення правовідносин, зокрема використання неюрисдикційних засобів самозахисту прав і обов'язків (використання оперативних господарських санкцій) особою, чиї права порушені або існує реальна загроза порушення її прав, так і в юридичних вчинках. При цьому, на відміну від юридичних актів, в яких особа усвідомлює свої дії та їх значення — як фактичне, так і юридичне, юридичні вчинки мають своєю особливістю усвідомлення лише фактичних наслідків дії, але при цьому особа може або байдуже ставитися до юридичних наслідків, або зовсім не передбачати їх. При цьому слід пам'ятати, що у випадку юридичних вчинків він

буде вважатися таким лише якщо дії особи підпадали під ознаку правомірності. Такі правоприпиняючі юридичні факти трапляються дуже рідко, оскільки, як правило, припинення прав і обов'язків пов'язується з

волею особи, спрямованою на настання таких наслідків або з неправомірними її діями. Правоприпиняючі юридичні вчинки асоціюються з недбалістю або бездіяльністю.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Агарков М. М.* Избранные труды по гражданскому праву : в 2 т. — М., 2002. — Т. 2. — 452 с.
2. *Донська Л. Д.* Об'єктивна і суб'єктивна складові у причинному зв'язку в сфері цивільного права // Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. — К., 2005. — Вип. 30. — С. 375–382.
3. *Єдиний державний реєстр судових рішень* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.court.gov.ua>
4. *Загальна теорія держави і права* : підруч. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х., 2009. — 584 с.
5. *Кикоть Г.* Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. — 2003. — № 7. — С. 29–32.
6. *Кикоть Г. В.* Юридичні факти в системі правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». — К., 2006. — 19 с.
7. *Коновалова В. О.* Юридична психологія : підруч. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х., 2008. — 240 с.
8. *Кочергіна В.* Правові акти як підстави виникнення цивільних прав та обов'язків : поняття, приroda, класифікація // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 6. — С. 111–114.
9. *Красавчиков О. А.* Юридические факты в советском гражданском праве. — М., 1958. — 182 с.
10. *Кримінальне право України* : Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид., переробл. і допов. — Х., 2010. — 456 с.
11. *Христова Г. О.* Теоретичні проблеми визначення та класифікації юридичних актів // Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. ; відп. ред. В. Я. Тацій. — Х., 2003. — Вип. 61. — С. 3–8.
12. *Цивільний кодекс України* : від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356 (із змінами).
13. *Цивільне право України* : підруч. / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К., 2003. — 776 с.

Коструба А. В. Механізм правоприпинення у контексті теорії юридичних фактів (цивільно-правовий аспект)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правоприпиняючої властивості юридичних фактів, тобто можливості викликання ними наслідку у вигляді припинення прав, обов'язків або правовідносин. Автор розглядає всі форми дії й подій з точки зору цієї властивості й формує пропозиції щодо законодавчої фіксації правоприпиняючої властивості в нормативно-правових актах України. У статті кожна форма дії та події розглянута на предмет можливості виконання правоприпиняючої функції. Визначено особливості правомірних і неправомірних дій, які мають правоприпиняючий характер. Результати наукового дослідження, наведеного у статті, є підґрунтям для подальшого вдосконалення поглядів на властивості юридичних фактів у цивільному праві.

Ключові слова: юридичні факти, правоприпинення, правоприпиняючі юридичні факти, класифікація юридичних фактів, правомірні дії, неправомірні дії.

Коструба А. В. Механізм правопрекращення в контексті теорії юридичних фактів (цивільно-правовий аспект)

Анотація. Стаття посвячена дослідженню правопрекращаючого свойства юридичних фактів, то єсть можливості привести к последствию в виде прекращения прав, обязанностей или правоотношений. Автор рассматривает все формы действий и событий с точки зрения этого свойства и формулирует предложения по поводу законодательной фиксации прекращающего свойства в нормативно-правовых актах Украины. В статье каждая форма действий и событий рассмотрена на предмет возможности исполнения прекращающей функции. Определены особенности правомерных и неправомерных действий, которые имеют прекращающий характер. Результаты научного исследования, проведенного в статье, являются почвой для дальнейшего совершенствования взглядов на свойства юридических фактов в гражданском праве.

Ключевые слова: юридические факты, прекращение, прекращающие юридические факты, классификация юридических фактов, правомерные действия, неправомерные действия.

Kostruba A. The mechanism of right depriving in a context of the theory of the legal facts (the civil aspect)

Annotation. The article is devoted to research of right depriving kind of jural facts, that is to possibilities to cause the consequence as depriving the rights, duties or legal relationships. An author examines all forms of actions and events from point of this kind and formulates suggestions concerning the legislative fixing of right depriving kind in the legal texts of Ukraine. In the article every form of actions and events is considered for the purpose of possibility of serving of right depriving function. The features of wrong and legitimate acts, which have a right depriving character, are determined by author. The results of the scientific research conducted in the article is presented a basis for the further improvement of points of views on properties of jural facts in a civil law.

Key words: the legal facts, the legal stopping, the stopped legal facts, an establishment, an establishment of the legal facts.

Пропонується практичний посібник:

Практика застосування окремих норм Цивільного кодексу України : практ. посіб. / кол. авт. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. — 272 с. (На допомогу судді).

Авторами підготовлено практичний посібник для проведення семінарів, що мають на меті поглиблене вивчення Цивільного кодексу, та однакового застосування окремих норм на практиці.

Для суддів, юристів-практиків та всіх, кого цікавить зазначена практика.

Замовляйте видання за телефоном:

0 (44) 537-51-11

або електронною поштою:

sales@inyure.kiev.ua

http://shop.inyure.kiev.ua

*Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
(протокол від 21 жовтня 2011 р. № 2).*

*Редагування О. Варваріної, О. Миськової, Н. Сидорської
Комп'ютерна верстка О. Карташової
Комп'ютерний набір та правка Т. Поліщук
Художнє оформлення С. Харука, О. Бойко*

Підп. до друку 28.10.2011. Формат 70х108/16. Папір офсетний.
Офсетний друк. Ум. друк. арк. **33,6**. Обл.-вид. арк. **30,25**. Зам. 11-1004.
Тираж 2 000. Ціна договірна.

Редакція юридичного журналу «Право України»
Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 17414-6184ПР від 08.02.2011 р.

*Розрахунковий рахунок: 26008291844300 в АТ «УкрСиббанк» МФО 351005
Телефони: 0 (44) 537-51-00 (головний редактор),
0 (44) 537-51-10 (відповідальний секретар)
Факс: 0 (44) 537-51-01*

www.pravoua.com.ua

*Листування з читачами — тільки на сторінках журналу.
Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах,
несуть автори. Редакція не завжди поділяє авторську точку зору.*

Віддруковано у **ЗАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.